

VÄRLDSARVET SÖDRA ÖLANDS ODLINGSLANDSKAP

FÖRVALTNINGS- OCH
UTVECKLINGSPLAN
2017 - 2023

INNEHÅLL

1. Inledning

- 1.1 Vad är ett världsarv?
- 1.2 Unescos världsarvskonvention
- 1.3 Vad krävs för att bli ett världsarv?
- 1.4 Förankring hos lokalbefolkningen

2. Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap

- 2.1 Förvaltningsplanen
- 2.2 Världsarvsområdet
- 2.3 Södra Ölands odlingslandskaps universiella värden
- 2.4 Södra Ölands odlingslandskap ur ett nordiskt perspektiv
- 2.5 Förvaltningsansvar
- 2.6 Förvaltningsråd
- 2.7 Arbetsgrupp för världsarvet

3. Vision

- 3.1 Utvecklingsarbetet idag
- 3.2 Utvecklingsarbetet 2017- 2023

4. Uppföljning- Periodic reporting

1. INLEDNING

1.1 Vad är ett världsarv?

Ett världsarv är ett kulturminne eller naturminne som är så värdefullt att det är en angelägenhet för hela mänskligheten. Det är en plats, ort, miljö eller objekt som på ett alldeles unikt sätt vittnar om jordens och människans historia.

1.2 Unescos världsarvskonvention

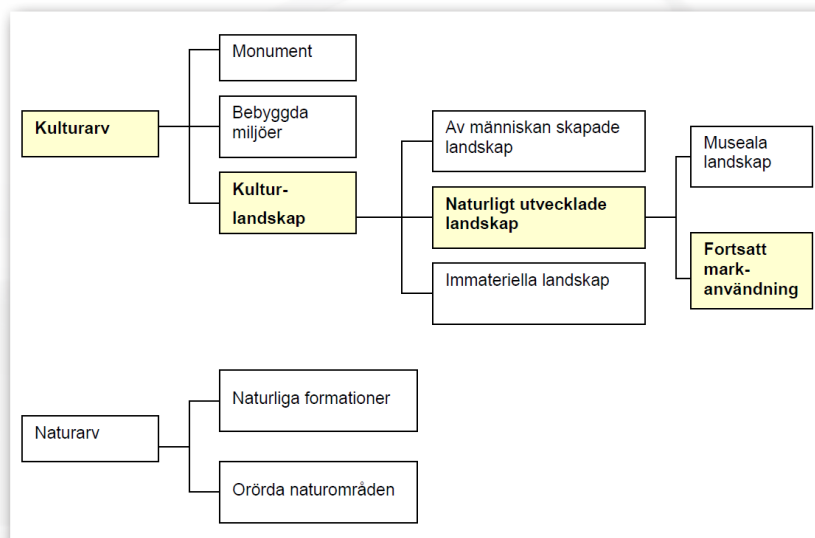
För att skydda jordens mest värdefulla kultur- och naturmiljöer mot förstörelse och förfall antogs världsarvskonventionen vid Unescos generalkonferens 1972. De stater som har undertecknat konventionen har förbundit sig att uppfylla dess krav och förpliktelser. Sverige bekräftade konventionen 1985. Genom att underteckna konventionen förbinder sig varje land att vårda och skydda världsarvsområdena på det egna territoriet för all framtid. Konventionen innebär också att länderna förbinder sig att stödja andra länder i deras ansträngningar att bevara vårt gemensamma arv. Genom Världsarvsfonden kan länder som saknar egna medel få ekonomiskt bidrag.

1.3 Vad krävs för att bli ett världsarv?

Ett kultur- eller naturminne som nomineras till världsarvslistan ska ha ett universellt värde. Unesco bedömer att ett kulturminne har ett universellt värde om det uppfyller minst ett av nedanstående kriterier. Kriterierna iv. och v. berör Södra Ölands odlingslandskap:

- i. to represent a masterpiece of human creative genius;
- ii. to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;
- iii. to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;
- iv. to be an outstanding example of a type of building, architectural or techno-logical ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;
- v. to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;
- vi. to be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance. (The Committee considers that this criterion should preferably be used in conjunction with other criteria);
- vii. to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;

Världsarven delas in i två huvudgrupper; kulturarv och naturarv. Dessutom finns det en kategori som kallas mixed areas och som innehåller både natur- och kulturarv. Inom varje huvudgrupp är kultur- och naturarven indelade i undergrupper.

Kategoriindelning av världsarven enligt Unescos världsarvskonvention

1.4 Förankring hos lokalbefolkningen

För att Världsarvskommittén ska kunna godkänna ett världsarv måste det ha lokalbefolkningens stöd. När det gäller ett levande kulturlandskap är detta ett ofrånkomligt villkor eftersom brukarnas medverkan är själva förutsättningen för att värdena vidmakthålls. Under åren 1998 och 1999, då arbetet med att utforma ansökningshandlingarna pågick, gjorde kommunen och länsstyrelsen en omfattande informationsinsats till den lokala befolkningen. Flera informationsmöten hölls dit samtliga lantbrukare bjudits in och lantbrukarna fick veta att deras röster skulle bli avgörande. De insåg, att en världsarvsutnämning skulle innebära, att den svenska staten tog på sig ett ansvar för att odlingslandskapet på södra Öland bevarades för framtiden. Under våren 1999 röstade södra Ölands lantbrukare om världsarvsfrågan i sina respektive LRF-avdelningar, och resultatet av omröstningen blev positivt. Enligt Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) har ingen tidigare fråga behandlats mer demokratiskt inom kommungruppen än den om världsarvsnomineringen.

Diskussionerna vid nomineringen ledde även fram till att en samrådsgrupp bildades för att behandla frågor som rör världsarvets värden, senare benämnd Världsarvsrådet Södra Ölands odlingslandskap.

I världsarvskonventionen slås fast att det är viktigt med utbildning inom världsarvsområdena och i konventionens artikel 27 sägs att:

1. De stater som är parter i denna konvention skall med alla lämpliga medel och i synnerhet genom utbildnings- och informationsprogram sträva efter att stärka sina folks uppskattning av och respekt för det kultur- och naturarv som avses i artiklarna 1 och 2 i konventionen.
2. De skall åta sig att hålla allmänheten underrättad om de faror som hotar detta arv och om den verksamhet som bedrivs i enlighet med denna konvention.

2. VÄRLDSARVET SÖDRA ÖLANDS ODLINGSLANDSKAP

Södra Ölands odlingslandskap togs upp på världsarvslistan år 2000 vid världsarvskommitténs möte i Cairns, Australien. Området uppfyller kriterierna iv. och v. av Unescos kriterier.

Världsarvskommitténs motivering:

Criterion iv

The landscape of Southern Öland takes its contemporary form from its long cultural history, adapting to the physical constraints of the geology and topography.

Södra Ölands landskap är präglad av dess långa kulturhistoria och anpassningen till de naturliga förutsättningarna i form av platsens geologi och topografi.

Criterion v

Södra Öland is an outstanding example of human settlement, making the optimum use of diverse landscape types on a single island.

Södra Öland är ett unikt exempel på mänsklig bosättning där de olika landskapstyperna på en enskild ö tas tillvara på ett optimalt sätt.

Sverige som stat, är i och med undertecknandet av världsarvskonventionen, skyldig att göra allt den förmår för att säkerställa den fortsatta markanvändningen och markindelningen på södra Öland, samt att överlämna världsarvet i gott skick till kommande generationer.

2.1 Förvaltningsplanen

Världsarvsrådets medlemmar har beslutat om en förvaltningsplan för södra Ölands världsarv i enlighet med Unescos riktlinjer. Planen bygger delvis på tidigare överenskommelser inom rådet och ger övergripande kunskap om världsarvet och dess värden. Planen ska även fungera som ett verktyg för att skydda och utveckla platsens värden för dagens och framtidens generationer.

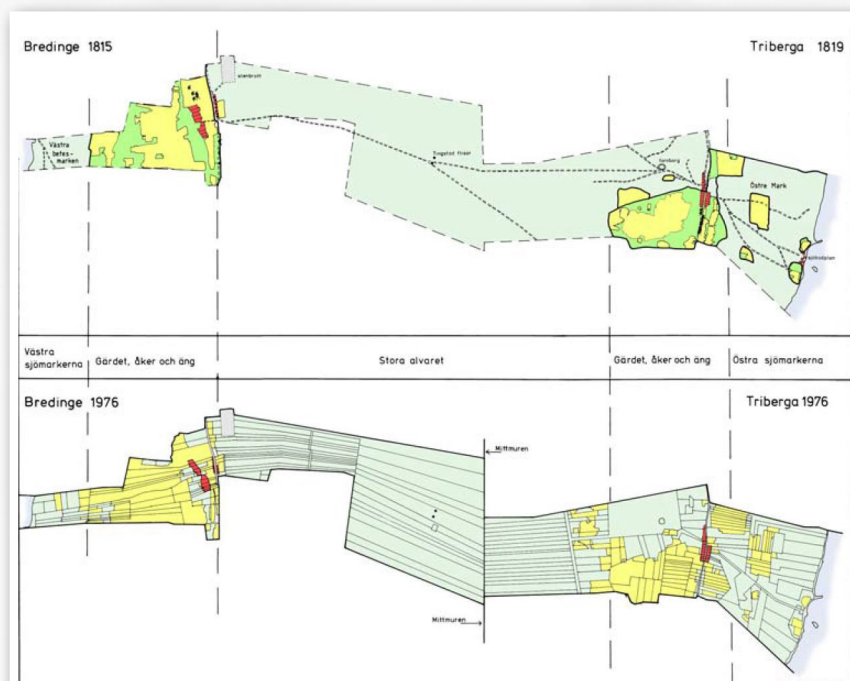

2.2 Världsarvsområdet

Södra Ölands odlingslandskap är ett kulturarv och ett levande kulturlandskap som i tusentals år utgjort basen i ölänningarnas livsföring. Det är ett landskap format av natur och människa i samverkan. Det betyder att det moderna jordbruk som nu bedrivs ska fortsätta att utvecklas. De naturliga förutsättningarna domineras av kalkberggrunden och klimatet. Öland är en kalkstensplatta i Östersjön, 14 mil från norr till söder och inte mer än två mil på det bredaste stället. Längs hela öns västra sida löper Västra landborgen, en 20-40 meter hög klint. På östra sidan finns den betydligt lägre och inte lika framträdande Östra landborgen. Den utgörs av gamla strandvallar som har avsatts under olika skeden i Östersjöns historia. Öland har ett torrt klimat med många soltimmar och låg nederbörd.

Hela Öland är starkt präglad av lantbrukaren vars arbete format och förändrat det öländska landskapet under årtusenden. Det är just denna kontinuitet i det nära samspelet mellan människa och natur som ligger till grund för utnämningen till världsarv. Här har den jord som gått att odla varit avgörande för markanvändningen. Den största delen av ön har inte varit odlingsbar och därför använts som betesmark. Dagens markindelning går tillbaka till medeltiden då de flesta byarna, radbyarna, lades i de lägen de har än idag. Fortfarande odlar ölänningarna den jord som odlats många generationer tillbaka och låter beta de marker som betats i tusentals år.

Dagens lantbrukare och deras förfäder har skapat södra Ölands odlingslandskap. För att de unika natur- och kulturvärdena ska finnas kvar, måste det också i framtiden finnas ett levande lantbruk. Ett levande och modernt lantbruk som förvaltar och utvecklar världsarvets värden är en förutsättning för framtiden.

Kartorna visar efter vilka principer de öländska byarna är uppbyggda. Den övre kartan visar hur landskapet såg ut i början av 1800-talet. På detta sätt hade Bredinge och Triborga sett ut från medeltiden, fram till 1800-talets första hälft. Den västra sidan med Mörbylångadalen är en utpräglad spannmålsbygd medan den östra delen främst har en omfattande djurhållning. Trots olika förutsättningar är användningen av marken och även markindelningen densamma på den västra och östra sidan. Man kan säga att odlingslandskapet på södra Öland är symmetriskt genom att landskapet delas i två delar som är varandras spegelbilder.

Världsarvsområdet omfattar öns hela södra tredjedel och går från kust till kust. Gränslinjen vid kusterna är dragen i vattnets 5-meterskurva.

2.3 Södra Ölands odlingslandskaps universella värden

För varje världsarv formulerar Unesco en kort beskrivning. Beskrivningen för Södra Ölands odlingslandskap lyder:

The southern part of the island of Öland in the Baltic Sea is dominated by a vast limestone plateau. Human beings have lived here for some five thousand years and adapted their way of life to the physical constraints of the island. As a consequence, the landscape is unique, with abundant evidence of continuous human settlement from prehistoric times to the present day.

Södra delen av Öland domineras av en vidsträckt kalkstensplatta. Här har människan varit bosatt i närmare fem tusen år och anpassat sitt liv efter de begränsningar som naturen givit. Landskapet är därför unikt och människans kontinuerliga närvaro har lämnat otaliga spår från förhistorisk tid fram till idag.

2.4 Södra Ölands odlingslandskap ur ett nordiskt perspektiv

De nordiska länderna samarbetar i världsarvsfrågor genom Nordiska ministerrådet. Syftet med samarbetet är att de världsarv som förs fram av de nordiska länderna ska belysa den nordiska naturen och kulturen. Detta samarbete har visat sig vara mycket framgångsrikt. Det är dock den enskilda staten som ansvarar för världsarven i det egna landet. Södra Ölands odlingslandskap utgör det enda agrara världsarvet i Norden där markanvändning och markindelning i ett levande odlingslandskap ingår.

2.5 Förvaltningsansvar

Det ansvar som Sverige har tagit på sig genom att underteckna världsarvskonventionen styr hur världsarvet Södra Ölands odlingslandskap skall förvaltas. Världsarvsutnämningen innebär inte några särskilda inskränkningar i markutnyttjandet och ingen särskild lagstiftning gäller för något av de svenska världsarven. Genom att tillämpa befintliga lagar, skyddsbestämmelser och kommunala planer för världsarvet skall de värden inom världsarvsområdet som nomineringen har identifierat skyddas. Olika områden inom världsarvet omfattas av olika lagar och planer. Ett och samma område kan också omfattas av flera lagar, bestämmelser och planer. Världsarvsansökan ger en översiktlig presentation av den lagstiftning som rör världsarvets olika delar. Världsarvsområdet berörs huvudsakligen av miljöbalken (MB), plan- och bygglagen (PBL) och kulturmiljölagen (KML). Stora delar av världsarvsområdet ligger inom såväl riksintresseområde för natur- och kulturmiljövården som för det rörliga friluftslivet vilka regleras i miljöbalken. Stora områden ingår i det europeiska nätverket Natura 2000. På lokal nivå är Mörbylånga kommuns översiktsplan och dess områdesbestämmelser det styrande instrumentet.

2.6 Förvaltningsråd

I samband med att världsarvsansökan lämnades in år 1999 bildades en samrådsgrupp, även kallad Världsarvsrådet, för att behandla frågor rörande världsarvet. I rådet ingår i dag Länsstyrelsen i Kalmar län, Mörbylånga kommun, Lantbrukarnas riksförbund samt Regionförbundet i Kalmar län.

Förvaltningsrådet för världsarvet Södra Ölands odlingslandskap ansvarar för att världsarvets värden bevaras och att jordbruket kan bedrivas och utvecklas på ett företagsekonomiskt rimligt sätt. Rådet ansvarar även för att världsarvsarbetet medverkar till lokal och regional utveckling samt övergripande policyfrågor. Rådet är ingen juridisk person utan arbetet baseras på gemensamma överenskommelser. Alla beslut fattas i respektive organisation.

Länsstyrelsen ansvarar för tillsyn, uppföljning och rapportering om världsarvet. Länsstyrelsen ansvarar även för att bevara och vårda världsarvets värden. Länsstyrelsen kan inom sitt ansvarsområde initiera, stödja och finansiera utvecklingsprojekt. Världsarvsområdet är ett prioriterat område för länsstyrelsens arbete med natur- och kulturmiljövård. Länsstyrelsen ska arbeta med att lyfta världsarvet i regionala sammanhang, samt använda världsarvet vid regional och nationell profilering.

Mörbylånga kommun ska vårda, utveckla, tydliggöra och tillgängliggöra världsarvets värden. I det ingår lokal och regional profilering och samarbete med hela regionen.

Kommunen ansvarar för förankring och marknadsföring. Mörbylånga kommun är sammankallande i både Världsarvsrådet och världsarvets arbetsgrupp.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) företräder många markägare som vårdar och förädlar de värden som världsarvet står för. Det är viktigt att verksamheten får utvecklas i enlighet med näringens villkor. Markägarna svarar för världsarvets dagliga skötsel. LRF ska arbeta med att lyfta världsarvet i regionala sammanhang, samt använda världsarvet vid regional och nationell profilering. Världsarvet ska användas för att visa medlemmarnas historia och för att belysa aktuella lokala, regionala och nationella frågor.

Regionförbundet har i uppdrag att arbeta för utveckling och positiv tillväxt med hänsyn taget till hållbar utveckling. Regionförbundet ska initiera, stödja, samordna och finansiera utvecklingsprojekt, samt stärkande av världsarvets varumärke. I arbetet ska hänsyn tas till att världsarvet är unikt. Regionförbundet ska arbeta med att lyfta världsarvet i regionala sammanhang, samt använda världsarvet vid regional, nationell och internationell profilering.

2.7 Arbetsgrupp för världsarvet

Arbetsgruppen för världsarvet ska verka för att realisera världsarvsrådets önskemål och visioner. Förutom de parter som ingår i världsarvsrådet deltar också Kalmar läns museum, Linnéuniversitetet (LNU) och Landstinget i Kalmar län.

Kalmar läns museum förser arbetsgruppen med kompetens på flera områden som kan användas i utvecklingsarbetet med världsarvet såsom pedagogik, utställningsverksamhet, arkeologi och byggnadsvård. Kalmar läns museum driver Eketorps borg som är ett viktigt besöksmål i världsarvet.

Linnéuniversitetet bidrar till världsarvets utveckling genom relevant utbildning, forskning och olika former av samverkan med andra aktörer. Linnéuniversitetet kan bidra med internationella perspektiv på världsarvs- och kulturarvsfrågor.

Landstinget i Kalmar län ansvarar för regional kultur utifrån de nationella kulturpolitiska målen och den regionala kulturplanen. Kulturplanen beskriver hur den regionala kulturen kan möta kommunernas och civilsamhällets behov och möjligheter. Kulturarv är ett av kulturplanens prioriterade områden liksom utvecklingen av kulturella och kreativa näringar. Kulturplanen stöder utvecklingen av världsarvet Södra Öland och samverkan mellan regional och lokal kultur, besöksnäring och övrig näringsverksamhet.

3. VISION

Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap
Lantbrukets samspel med naturen i ett levande kulturarv
En kraft i regionens utveckling

3.1 Utvecklingsarbete i dag

Arbetet med världsarvet Södra Ölands odlingslandskap pågår kontinuerligt och i dag finns:

- Ett levande, modernt och hållbart jordbruk som förvaltar och utvecklar världsarvets värden.
- Över 100 kilometer vandringsleder som gör landskapet tillgängligt.
- En grafisk profil för världsarvet södra Ölands odlingslandskap.
- Informationsmaterial (webb och tryckt) på svenska, engelska och tyska.
- En världsarvsamordnare, anställd av Mörbylånga kommun
- Påbörjat arbete med att skapa ett informationscentrum för världsarvet.
- En skolkulturplan för skolorna i Mörbylånga kommun där samtliga elever får lära sig mer om världsarvet under sin skolgång.
- Ett kontinuerligt arbete med evenemang och utställningar.
- Publikationer om gårdesgränser i världsarvet som grundar sig på en inventering av världsarvets 14 socknar.
- Förstudie tillsammans med Kuriska näset i Litauen och Ryssland, Slowinski nationalpark i Polen, Örlogsstaden Karlskrona och EUCC i Tyskland, om att ansöka till Södra Östersjöprogrammet för att utveckla världsarv, kulturarv och naturarv.

3.2 Utvecklingsarbete 2017 - 2023

- Fördjupad dialog om jordbruksföretagens och övriga företags utveckling i relation till världsarvet.
- Fortsatt arbete med tillfälliga utställningar och evenemang.
- Tillgängliggöra landskapet genom att exempelvis utveckla vandrings-, cykel-, och ridleder.
- Kontinuerligt se över och utveckla informationsmaterial såsom broschyrer, skyltar och världsarvets officiella hemsida med mera.
- Varumärkesbyggande och produktutveckling – synliggöra och utveckla nya produkter från världsarvet.
- Arbete med varumärkesbyggande och produktutveckling för livsmedel från världsarvet i enlighet med Livsmedelsstrategi för Kalmar län 2016-2025.
- Öka kunskapen om världsarvet i skolorna i regionen.
- Arbeta för att etablera ett informationscentrum som också fungerar som en mötesplats för världsarvet. Informationscentret ska fungera som ett nav som leder besökaren vidare ut i odlingslandskapet.
- Etablera ett tätare samarbete med Ottenby naturum.

4. UPPFÖLJNING - PERIODIC REPORTING

Periodic reporting kallas den modell som Unesco har tagit fram för att följa upp vad som händer med och i världsarven. Den återkommande rapporteringen är obligatorisk och gemensam för alla världsarv. Periodic reporting, som består av ett flertal frågor, är uppdelad i två delar. Den första delen besvaras av Riksantikvarieämbetet, medan den andra delen besvaras av Länsstyrelsen i samarbete med de som är involverade i förvaltningen av världsarvet. Den första uppföljningen av Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap gjordes år 2012. Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap är ett mycket komplext världsarv. I och med att världsarvet är ett levande kulturlandskap där värdena är beroende av ett aktivt lantbruk, ställs man inför frågan: Hur bevarar man det föränderliga? Som en hjälp och ett underlag för att besvara frågorna i Periodic reporting har ett uppföljningsprogram tagits fram.

Världsarvet Södra Öland

Mörbylånga
kommun

SYDOST

Länsstyrelsen
Kalmar län

REGION FÖRBUNDET
I KALMAR LÄN

